

VERSLÁBAK ÉS TESTCSELEK

Gerevich András *Férfiak* című kötetéről

KELE CSILLA

„Vallomástevő társadalom lettünk” – írja Michel Foucault *A szexualitás története* cím-mel nálunk húsz éves késéssel, 1996-ban megjelent könyvében – „(...) a lehető leghatározottabban foglaljuk szavakba mindazt, amit a lehető legnehezebb szavakba foglalni; val-lunk nyilvánosan és vallunk a magánéletben, vallunk a szüleinknek és vallunk a tanára-inknak, az orvosoknak, a szeretteinknek; és vallunk magunknak is, kéjes gyönyörűséggel és kínzó fájdalommal, bevalljuk magunknak, amit senki másnak nem merünk elmondani, hogy aztán kőnyv szülessék belőle”. S ha a vallomástevő maga is fiatal és kortárs – rá-adásként, bátran feszegeti az *ars erotica* határterületeit – a „coming-out” a bizalom térhó-dításával, a verslábak tempójátékával tárja elének a másik nem tablóját. A *Férfiak* kötet cím – bármilyen óvatos – kritikus fontosságú; csak később derül ki, éppen ez posztulálja a „másságot” a két nem által közös bűnben „meghamisított” kánonban. S bár a vállalt homo-szexualitás szembe megy a „férfias nők / nőies férfiak” szólomával, a markáns cím se töb-bet, se kevesebbet nem ígér annál, amit a szövegtestbe kódol: a szexus (ön)azonosságá-nál.

Miként a nőkritikai vállalkozásnak is alapvető premisszája, hogy minden íráson nyomot hagy a nem, nálunk nincsen hagyománya a férfiszerelem textualizálásának; nem létezik esszenciális homoerotikus öntudat, irodalmi hagyomány és stílus sem. Meglehet, a töb-bségben lévő heteroszexuális értelmezői közösség „legyengítő” kritikáit, az irodalmi ható-ság vasfüggönyét ma már nem kell áttörni: „első fecskéként”, helyzeti előnyben indulhat el szerzőnk a kortársak közt. S bár a csalódások rögvest talmiak lesznek a hétköznapi di-csőségében: a kiadó Kalligram talán nem akarta, hogy a kötet rövid fejezet legyen a mű-vészet pornófüzetében.

Legyünk óvatos duhajok: interpretálni több, mint a személyes élményt nyilvánosság elé vinni. Amint a hátsó borító „beszédese” szerkesztői instrukcióként sugallja: e kötet „kilépés” a maszkok és szerepek, no meg a konvenciók hazugsága elől. De vajon kiderül-e, kit szó-lítana meg leginkább a szöveg? A férfiakat, önmön relatív szabadságukban? Vagy a neki szerepektől megcsömörlött, kíváncsi nőket? De ha a személyesség, a szövegkorpuszon túli valóság új távlatot nyit az értő olvasásnak, vajon tényleg máshogy olvasnak-e a nők, mint a férfiak? Meglehet, a maskulin stratégiákkal szemben a női olvasók arra kényszer-ülnek, hogy önmaguk ellenében azonosuljanak: túlságosan is letaglóz bennünket az iro-dalmi intézmények, iskolák „elférfiasodása”. Újabb kérdések sorát veti fel a *gender* té-mákban kereszteződő „duplacsavar”, a kevésbé rejtett pszichodinamika: Egy „tudós nő”

ilyenkor nőként, vagy férfiként olvas? Egyáltalán: Befolyásolja-e a nemi identitás a megértést? Ez is olyan kérdés, melyre a recepcióban eddig sem születhettek lakonikus válaszok: vajon van-e valódi neme a pszichének?

Talán a dolgok, amelyek nekünk vannak szánva úgyszólván felénk gravitálnak – akár „egyeneműként” azonosulunk, akár nem az adott szövegvilággal. Annál is inkább, mert a férfiszexualitást fő szervező elvként hirdető, de a vegyes tematikát szinte életprogrammá szervező mű önmagában is sokfélére reprezentál a kortárs közeg szociális szerepeiből. Kapcsolatban az adott társadalmi tér kultúrájával, a kötetben ábrázolt beszédközösség nyelvi sajátosságai a beszélők társadalmi pozícióját is felmutatják az ábrázolt szintereken: bár a régi közös nyelv olykor üresen cseng, a kortárs olvasó jól tájékozódhat a palánkon túli világban is. Igaz, nem tudunk mindig, mindannyian azonosulni a prozódia kedvéért újra konstruált homoerotikus élménnyel.

Gerevich András költő, író, műfordítóként 1994 óta jelen van a hazai irodalmi közéletben, első kötete *Átadom a porázt* címmel több mint egy évtizede jelent meg. Mindez nem lenne baj, ha a mostani kötet megjelenésig nem hét munkás esztendő telt volna el: köztük két fordításkötet és egy kortárs antológia kapott helyet a bontakozó életmű megismerésében. Szubkultúrák, minikultúrák, helyi társadalmak és érdekközösségek szervezik egyggyé a kötetciklus színtereit, a viselkedés kiszámítható aktusai mégis a lemondás pesszimizmusát sejtetik: „Sok súlytalan „ki vagy?” / Meg akarja tudni a meztelen / test nevét, bár már becézi / mellétől a fenekéig. Bárkinek az arca lehet, / nem is tudhatja, / milyen színű lesz a szem, / ha majd reggel ránéz” – olvashatjuk a *Szeretők* című fejezet *Mi a neved?* című versét, míg végül kiderül: „sem a ritmus, sem a reggeli/ nem lehet közös.” A szerző tollából a napi beszéd- és élethelyzetekben (*Meguntuk egymás képzeletét*), az egységesnek szánt tematika körét talán kissé túlnövő szekvenciákban, „vers-fraktálokban” (*Naplórészlet, Álomból álomba*) tanulmányozhatjuk az önértés, önazonosság tematikáját. Akár a futó benyomások révén fedjük fel a tudat meggyőződéseit, akár elhárítjuk a jelentésadás aktív közreműködésében; a kódolt tudás mégiscsak abban nyeri el végleges formáját, aki meghallgatja – az olvasói identitásban. Olvasóként magunk is tükör, biztos mérce vagyunk, finoman egyensúlyozva elvárások és visszavonások, a jelentésadás buktatói közt. Mentésünk legyen, az olvasás a személyes lélektan függvénye, ez szükségszerűen torzításokhoz, túlzásokhoz, asszociációkhoz vezet. Szerencsére, a szemfüles olvasó „tudja a leckét”: létező stratégiák sora cselezi ki az olvasás aktusához képest. Meglehet, a biológiai nemről való beszéd mindig azzal fenyeget, hogy a társadalmi nem dramaturgiájának nyelvezetébe csúszik át. Ideje megtörni az olvasói várakozás óvatos szokását: élvezzük hittelt, szenvedéllyel az értelmezés kalandját.

S bár az erotikában is saját vélt jelentőségünk képét keressük, a kötet olvasója – szakítópróbán hozott elvárás-horizontjával – maga is gyakorló „kilépővé” válik e tanulásban, az új genezis konstruálásában. Ilyenkor a tudat a tapasztalással szövetkezik, hogy kitapogassa a saját határait, de nem megy vele sokra, mert amit úgy hív, hogy én, cserbenhagyja külső és belső valóságait. Jobb esetben, a kontextushoz közeli interpretációs stratégiákat alkalmazzuk – az objektivitásra irányuló legjobb szándék ellenére. Immár az út a cél a megismerésben; a vonzódás lapról lapra, tárgyakra és apró gesztusokra fedi fel önnön mechanizmusát: a „ready-made” személyes fantáziaképet. A létezés apóriáit talán éppen ezért igyekszik a szerző értéksemlegesesen bemutatni, bár a deklarált intuíció – a kondenzált vágyakkal – a szubjektum autoritását a lírai én kiszólásaként sejteti.

Nem meglepő, ha világban elhagyatva élő „egy nem” szenvedélyét a lírai én külső megfigyelőként, az eseményeket megélt éntől távolítva helyezi el; talán így érvel a régi axióma mellett; a megfigyelés tárgya nem lehet önmaga, azaz a megfigyelő. Nem csoda, ha a lírai én a kötetben gyakran megragad a kitüntetett pillanatban, vagy akár a nemi szerepek neutralitásában. Gyanítható, a jelen idejű elbeszéléssel az adott percben, az értelmezés aktusában feszül neki az olvasó a kimódolt szövegstruktúrának. Az idegen hangoktól, idézettségétől megtisztítás kicsalja a narrativitás csapdáiból a verselő megszólítottat, önmagát: az elképzelt alak beszél, de a költő súgja neki, éppen mit csinál „Röviden üvölt. / Megcsikordul a fék. / De nem, nem ez történt. / Áttántorgott az úton, / ledőlt mellett a padra./ és rögtön elaludt” (*Tragédia*). Az önszemlélő ironikussága provokálja a líraolvasás stratégiáit; míg a ritmikai szegmentáltság, a szintaxist keresztező, elbizonytalanító poétika az emlékezésben találna mentsvárat: „Ne haragudjon, / amit kérdez, / nem jut az eszembe. / Megérzések. Megérzések” – lép a szenilis professzor-szerepbe az *Interjú* című versben – „Ne haragudjon, / régen volt nagyon, / és a háborúban elpusztult minden / kézzel fogható emlék. / És az osztály fele. / Ne haragudjon.” Ilyenkor a temporális struktúra mozgása a múltidéző gondolatrítmusokban, a sejtett párbeszédék mechanikusságában hagy nyomokat a megidézett lírai beszédhelyzetben. A fatikus funkció hangsúlyos jelenléte is kedves vendég: a prózavers műfaji funkciójának ismerős teljesítménye (*A lépcsőn ül, Nélkülem*). Nem vitás, a költői nyelv elutasítása, az exkluzivitás nyelvi „elszegényítése” lesz a líranyelv zsenialitása a kötetben: a tétova halogatásban generációs életérzések mutatkoznak meg.

A megértés-értelmezés megmarad titokként, érthetetlen szeszélyként saját önterápiás szólamában: a korigált valóság „megszépül” a tipizált életformák, máskor a vonat-perspektívából távolodó táj mintázatában (*Óda a New York-i metróhoz, Amerikai Color*). Olykor a lírai beszédpozíció szétrobbanása a szóképek, trópusok kelléktárával csillogtatja meg a versbeszéd egyediségét, máskor az élőnyelvi frázisok, a vulgaritás és a szleng jár elől az aposztrophé lepezésében. Ezek a folyamatstruktúrák azonban nem a férfi-elbeszélést, a szexus „kiskátéját” deklarálják, hanem szekvenciákként, fragmentált életkép-ként menekülnek a túlírtásg kényszeréből. Lehet ez bár az élet túlhajsolt megélése, mint a *Keresem a helyet* című versben, vagy az üresség luxusának diadala a *Fűnyírásban*, amit a fogyasztói kultúra kritikai perspektívája, a szokott spleen helyetti harcos pártállás tesz különlegessé.

A trópusok, a figuratív nyelv használata – bár nem kontextusfüggetlen – a kimondhatatlant helyettesíti. A tér-időkeret adott, a fel-felbukkanó kudarcok allegorizált dokumentálásán átüt: a szövevényes társas kapcsolatok nagyon is töredezettek a versbeszédben (*Ágnes kertje*). A valóságról való tudás jobbára egybecsúszik a valóság leképezésének technikájával: „Jim Morrison lába kilóg, és John Lennon / véres keze. Meztelenül fekszenek bele/ langyos képzeletünkbe” (*Történelem*). A miértek keresése helyett néhol elnagyolt, a didaktika lózungját kerülő bizonytalansága hagy nyomot a gyengébb verszárásokban (*Három utca*). S bár a cselekedetek motivációs alapját sejteti a kiérlelt verslogika, olykor elmarad az értelem argumentálása a „kortesbeszéd” végén: Talán úgy véli, hitekkell aligha érdemes vitatkozni!

A változatos tematikai érdeklődés jelzi: az élet bizony bonyolultabb, mint ahogyan azt egy versnyi performativitástól elvárhatnánk. S bár a litera.hu portálon megjelent blog-naplókon, a JAK „névjegyén” és néhány kőszia interjún túl kevés élettrajzi adat áll rendelkezésre.

kezésre, hogy a könyvnyi életteret bátran azonosítsuk a költő életterével, inkább elhiszszük: a versbeszéd tényleg a „tényekre” támaszkodik. Pedig az eset-konstrukciók és a kapcsolati sémák sejtetik az én kontrollvesztését: a találkozás utáni lemondó távolodásra, búcsúzásra futnak ki a rejtett folyamatstruktúrák (*Karácsonyi nagybevásárlás után, Volt szeretők sétája*). Talán a versbeszéd szabadsága ad elégtételt feloldódva a szerepjáték lehetőségében: a lírai én egykori „hóhérait”, a társas magány kudarcos közvetítőit olykor arckok és nevek nélküli panoptikumká veszejt.

S láss csodát, a szerelmet végül olyan egységes alakzatnak tekintjük, amely az élet apró motívumaiból és mintáiból: porból és parfümből áll össze. A bevett szerelmespár ikonok szituálása egy adott szövegben a szerzőnél sokféleképp elgondolható: olykor a „szerep” alakzata épp e nyelvi rendszer törésének kompenzációjaként, paródiájaként fogható fel. A szövegek műfajisága kiszabadul a természet adta beszédhelyzetek egyszerű reprezentációjának modelljéből, egymást átjáró vagy szennyező részesülési viszonyok szövvényeként éli az alter-én kedvesen parazita életét. De míg a kortárs szövegek elbeszélői inkább az írás csapdáit rejteleleik így a figyelmes olvasó számára, e kötetben az olvasó lírikusával az időben együtt bábozódik be. Szinte észrevétlenül a lírai „te” előterbe kerülése már-már olyan textuális mozgásokat tesz láthatóvá, amelyek a lírai hang – freudi értelemben is – látens megképződését inszcenirozzák a versszövegben.

Jobb híján, a szöveg hézagai közt gondosan ügyel az olvasó, hogy megtalálja a textuális nyomokat: ennek rutinos taktikája az átfordítás más értelmezői közösségek kódjaiba. Az ábrázolás középpontjában ezúttal nem a lírikus énje, saját személyisége áll: szinte kapóra jön a görög mitológiai szereplők felsorakoztatása a nyitó *Férfiak* című kötetben. A hagyományos lírai kifejezőeszközöket, a szóképek gazdagságát némileg mellőző, fonák példázathoz közelítő forma itt tömör nyelvezettel, változatos hang- és gondolatalakzatokkal kapcsolódik a megszólítottak sorába (*Teiresziász, Hermaphroditosz, Odüsszeusz*). Szerepvers, mítosz: a felejtés éppen az e szó által jelölt olvasási alakzat illuzórikus természetének felmutatásával járulhat hozzá, hogy átfogalmazzuk kérdéseinket. Meglehet, ezek korántsem tekinthetők „feledhetőnek”. Éppen a klasszikus témaválasztás okán az olvasó aligha interpretálhat szabadon, az olvasói választ a szöveg markáns mitológiája, a hozott kultúrkör határozza meg. Így teszi „áldozattá” az irodalom a klasszikus kliséket, talán kár volt rájátszani a babérkoszorúk szerepversére, jó tanárként az olvasó elé dobni – ha nem is újrabifláztatni – a mítikus időket.

Máskor az *Amerikai Color* versciklus látszólag a csalódások történetét meséli el, a nagyobb narratíva kibontásának akadályozásával az „elmesélés” lehetetlenségéről is tanúskodik. Ismerős mindez, hiszen sokan alkalmazták már a prózavers „kibeszélő”, pletykás aktusát, a funkcióváltásban ismerősként köszön vissza a társasági fordulatokkal élő, antipoetikus én iróniája: „Reggel felmondta minden kapcsolatát: kettő „komoly”, három próbálkozás” (*A gimnazista*). S bár mára megszokott az értékvesztés tematizálása, vagy a hiány alakzata a nyelvi struktúrában, az olvasó felkészülten állhat elébe a hasonló dilemmáknak.

Nem marad más hátra, a szövegből egy személyes fantáziaképet teremtünk újra saját használatára. Ez talán megnyugvást, lelki kielégülést is jelent: az ideák diadala int hiú búcsút az erotikának. Pedig a lírai én önvallomása – pláne ha az évszakok zsánerére épít – előbb-utóbb megkerülhetetlen értelmezői lépést provokál a versszövegben, a világban elhagyatva élő szenvedélyét ezúttal külső perspektívából, mégis E/1. személyben rögzíti,

archiválja az utána következőknek (Az első hó). Az emlékművé dermedéstől a szokatlan modalitás, a kortárs pesszimizmus menti meg: a szerep igazolja az én mondatosságának lehetetlenségét. A líraeszmény összekapcsolása felfogható a hatástörténetét hanyatlás-ként is – s bár nem sikerül maradéktalanul – a diszkurzív „manőverben” az ironikus vallo-más, az értékek relativizmusa kapja az elsőbbséget.

Úgy tartják, a siker vagy helyrebillenti az embert, vagy tovább engedi abba az irányba, ahová amúgy is dőlni készül. Marad a test metafizikája, életünk szent helye (Családi vakáció), máskor a legszebb zárandokutat tehetjük meg a szóképek sűrűjében (Karácsony New Yorkban). Mi olvasók, olykor megállunk, mint a fáradt turista, aki a következő sarkon már nem számít semmi szépre; a testek nyomvonalán bepréseljük magunkat a szöveg-térbe. Sokan lehetnek, akik nem szerepelnek a kötetnyi versciklusokban, de valahogy mégis ismerősök. Gerevich András kötetének erénye, a kimondhatatlan, a játszhatatlan „te” a lapok közt fontosabb kód, talányosabb enigma, mintsem a botrány, a rejtőzködő „én” megengedné.

Nem csoda, ha idővel azt érezzük, a versciklust a hanyatlás édes bűvölete lengi körül: álomszerű lírai futamok, félig éber gesztusok közt értelmez buzgón az olvasó, no és per-sze a folyton habozó, a szív rezdüléseit poentírozó én. Gerevich András férjfiának a múlt emlék, a jövő talán csak a lehetőség az ötletelésre: az idő a buja pillanat fogságában mú-lik el. Azt megtanította a Férfiak: az igazság beszéde egyszerű. Máskor azt; súlya van a csendnek. Három év hallgatás után idén, reméljük, végre új kötetben apellál majd a „témagazda” a szó- és testcselekre.

(Gerevich András: *Férfiak*. Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., Pozsony, 2005.)

Az Új Hegyvidék támogatói:

BORSOD–ABAÚJ–ZEMPLÉN MEGYEI BÁNYÁSZATTÖRTÉNETI MÚZEUM,
RUDABÁNYA • ÉRC- ÉS ÁSVÁNYBÁNYÁSZATI MÚZEUM ALAPÍTVÁNY,
RUDABÁNYA – BOZA ISTVÁN, a kuratórium elnöke • SZENDRŐ VÁROS ÖN-
KORMÁNYZATA – SZANISZLÓ JÁNOS polgármester • SZENDRŐ ÉS VIDÉKE
TAKARÉKSZÖVETKEZET – PETRÓ JÁNOSNÉ elnök asszony • VÁROSI
KÖNYVTÁR, MŰVELŐDÉSI HÁZ ÉS MÚZEUM, EDELÉNY – HADOBÁS PÁL
igazgató • VÁROSSZÉPÍTŐ ÉS IFJÚSÁGI ALAPÍTVÁNY (VIASZ), SZENDRŐ